

Problém nezamestnanosti v hospodársko-ekonomickej dimenzii podľa sociálneho učenia cirkvi

René Balák

Cirkev, vidiac jedinečnosť človeka v jeho neopakovateľnosti ako aj dialogálny rozmer ľudskej osoby, využívajúc svoju kompetenciu a zadosťučniac svojmu poslaniu zverenému od Krista, reaguje na realitu života človeka a jeho morálne konanie v spoločnosti, či na (interpersonálne a štrukturálne) usporiadanie vzťahov v spoločnosti vo svetle viery a racionality.

Problém kompetencie a legitimacy sociálneho učenia cirkvi

Je nutnosťou odpovedať na často frekventovanú otázku, ktorá môže mať rozličné formulácie ale v podstate dotýka sa toho istého problému. Čo má cirkev a kresťanstvo spoločné so sociálnymi otázkami, môže sa cirkev angažovať v tejto oblasti, má na to právo zasahovať do oblasti hospodárstva, politiky a verejného života?

Prihliadajúc na kompetencie a poslanie cirkvi je nutné poukázať na skutočnosť, že cirkev, ako skúsená znalkyňa ľudstva neprichádza v sociálnom učení s politickým, ekonomickým či kultúrnym programom, ktorý by riešil súčasné problémy človeka a spoločnosti¹, lebo to je skutočným poslaním štátu. Sociálne učenie cirkvi nie je akousi treťou cestou medzi doterajšími politickoekonomickými systémami usporiadania spoločnosti, ale tvorí samostatnú kategóriu, ktorá formuluje výsledky dôkladnej reflexie o zložitej realite života ľudskej osoby v spoločnosti², pričom akcentuje rozmer morálneho konania podmetu v spoločnosti. Sociálne učenie cirkvi svojím charakterom, obsahom, metódami a zacielením patrí do oblasti morálnej teológie pretože analyzuje, vysvetľuje a formuluje závery o živote človeka, prežívajúceho realitu života v spoločnosti, ktorá je v súlade alebo odporuje fundamentálnym morálnym normám Evanjelia.

Cirkev sa z vlastnej kompetencie zaoberá dočasnými sociálnymi otázkami, ktoré v priebehu histórie rozvinula vo vedeckej rovine, ale je nevyhnutné vidieť túto starostlivosť cirkvi o sociálnu (i spoločenskú) dimenziu života ľudskej osoby ako spôsob odovzdávania pravdy o človeku s cieľom prispieť k všestrannému rozvoju človeka a jeho dôstojnosti. Práve morálna teológia dáva v istom zmysle legitimitu sociálnemu učeniu Cirkvi, ako aj teologicky zdôvodňuje kompetenciu Cirkvi reflektovať zložitú realitu sociálnej dimenzie ľudskej osoby v kontexte jej morálneho správania, rozhodovania a konania.

Sociálna náuka cirkvi je normatívnou vedou o tých ľudských hodnotách, ktoré môžu a majú byť realizované v spolupráci sociálnych podmetov v spoločnosti. Je samostatnou kategóriou, ktorá dôkladne formuluje výsledky teologickej a racionálnej reflexie o zložitých skutočnostiach ľudského života v spoločnosti, vo svetle Zjavenia, viery a cirkevnej tradície, s prihliadnutím na teologický charakter disciplíny, rešpektujúc biblické antropologické východiská. Predkladá princípy a neustále platné zásady morálneho charakteru, umožňujúce zadosťučiniť nevyhnutnosti rešpektovania dôstojnosti človeka v spoločnosti, cestou rešpektovania pravdy o človeku v kontexte jeho neodňateľných fundamentálnych práv i povinností, ktoré z nich vyplývajú, v duchu transcendentého povolania človeka.

Čiže sociálna náuka cirkvi nie je inteligentný návod ako usporiadať spoločnosť v praxi ale je integrálnou súčasťou kresťanskej koncepcie života³, ktorá nadobúda špeciálny význam

¹ Por. PP 13.

² Por. SRS 41.

³ Por. MM 206.

v epoche (postmodernej) industriálnej a informačnej spoločnosti vstupujúcej do tretieho tisícročia.

Osoba človeka a nezamestnanosť

Sociálne učenie cirkvi sa odvoláva na antropologické a biblické pramene ktorá prezentujú plnosť pravdy o človeku, čiže fakt stvorenia, vtelenia a vykúpenia človeka. Objektívna pravda o človeku je východiskom pre chápanie pojmu ľudská osoba, ktorá má byť centrom a normou života spoločnosti v perspektíve tretieho tisícročia, pričom dáva človeku dnešnej doby jasný morálny imperatív ako usporiadať hospodárstvo a interpersonálne vzťahy v ekonomickej dimenzii života spoločnosti. Nezamestnanosť je popretím centrálného charakteru ľudskej osoby v spoločnosti, lebo prioritou sa stáva ekonomika a trhové hospodárstvo bez zohľadnenia potrieb človeka. Osoba človeka je nahradená splnením ekonomických a iných kritérií či požiadaviek.

V súvislosti s problematikou nezamestnanosti je potrebné zdôrazniť, že osoba je vrcholným javom a ľudským bytím je viac ako spoločnosť alebo štát, je viac ako hospodárstvo či ekonomika, investície alebo privatizácia. Sociálne učenie cirkvi poukazuje a zdôvodňuje jedinečnú a nenarušiteľnú dôstojnosť človeka ako osoby a nezamestnanosť je javom, ktorý naruša túto dôstojnosť. Od tejto ľudskej dôstojnosti odvodzuje fundamentálne ľudské práva, ktoré nemôžu byť narušované štátom, právnym systémom či inými jednotlivcami.

Človek jestvujúci v spoločnosti je chápaný ako dialogálna bytosť čiže nezamestnanosť nie je problémom, ktorý sa dotýka len ľudí, ktorí stratili alebo nemajú prácu. Teda nezamestnaná osoba nie je izolovaný jedinec a nikdy nejde len o samotného jedinca, je teda potrebné brať do úvahy, že osoba je vždy akési pradiivo vzťahov, v ktorých môže spočívať dobro osoby človeka alebo jej alienácia v prípade nezamestnanosti.

Práve vo vzťahu k svojmu blížnemu je ľudská osoba povolaná k životu v spoločnosti, čo je poukázaním na spoločenský charakter ľudskej prirodzenosti. Teda ľudská osoba je vo svojej podstate spoločenským tvorom a bez slobodnej realizácie interpersonálnych vzťahov s inými osobami nemôže žiť ani sa rozvíjať. V zložitej sieti hospodárskoeconomických vzťahov sa má dbať na primát osoby človeka vo vzťahu k hospodárstvu a k ekonomike, kde je človek a jeho pozícia fundamentálnym kritériom hodnotenia spoločnosti. Teda žiadny kolektív, hospodárska či finančná skupina a jej záujmy nemajú prednosť pred ľudskou osobou, ktorá má neoceniteľnú hodnotu a teda je potrebné prihliadať na jej dobro (prácu), lebo ak nie je realizované dobro ľudskej osoby tak sa nemôže pravdivo realizovať dobro kolektívu.

Spoločenský rozmer ľudskej existencie svedčí o tom, že každý skutok ľudskej osoby má i spoločenský charakter, a preto sú všetci členovia spoločnosti povolaní, aby sa prostredníctvom svojich skutkov aktívne angažovali nielen na prezentácii správnej koncepcie ľudskej osoby, ale i k tomu aby tým vytvárali hospodársky a ekonomický systém, ktorý rešpektuje jedinečnosť človeka v perspektíve jeho dôstojnosti. Totiž len v duchu pravdy o človeku, ktorá bude slobodne prítomná v ekonomicko-hospodárskej dimenzii spoločnosti, sa bude ľudská osoba môcť skrze prácu rozvíjať a s ňou aj celá spoločnosť. Interpersonálny vzťah, ktorý nadväzuje človek vo svojom pracovnom živote jednoznačne vyžaduje rešpektovanie pravdy⁴. Z toho vyplýva, že usporiadanie fundamentálneho vzťahu ľudská osoba a hospodárstvo musí stáť na pravde o človeku, ktorá tento vzťah konštituuje v duchu rešpektovania ľudskej dôstojnosti. Iba tak človek môže naplniť svoje potreby a želania, aby sa ony stali pre jeho osobu prostriedkom integrálneho rozvoja. K naplneniu týchto cieľov sa človek ekonomicky, pracovne a zodpovedne angažuje, aby spolu s inými osobami mohol rásť

⁴ Por. Mt 5, 37.

a teda hodnota spoločnosti je priamo závislá od spôsobu riešenia vzájomného vzťahu medzi ľudskou osobou a hospodárskoeconomickou dimenziou spoločnosti.

Vzájomné previazanie pravdivej koncepcie človeka a hospodárskoeconomickou dimenziou spoločnosti vyúsťuje do afirmácie pravdy, ktorá sa stáva fundamentom života človeka i spoločnosti alebo do konfliktov rozličného charakteru napríklad nezamestnanosti. A preto je nutné aby vo všetkých štruktúrach spoločnosti a organizáciach rozličného zamerania štát a občania štátu dbali na to, aby pracujúci človek permanentne napredoval za pravdivými hodnotami. Avšak pravda zostane pravdou, nezávisle od jej uznania človekom, ale nerešpektovaním pravdy sám človek podlieha otroctvu prejavujúcemu sa i v tragickom jave ako je aj nezamestnanosť.

Právo na prácu a zamestnanie

Z teologickomorálneho hľadiska je veľmi problematickou oblasť ľudskej práce a zamestnania každého človeka v kontexte využívania človeka ako pracovnej sily, ak sa berie do úvahy fenomén nezamestnanosti. Dnešný človek stojí pred riešením situácie, kde dochádza zo strany potencionálneho zamestnanca k ponuke vlastnej pracovnej sily zamestnávateľovi, ale všetko je podmienené dopytom a konkurenciou, čiže čisto ekonomickohospodárskym princípom voľného trhu. Čiže vôbec sa nezohľadňuje spoločenská a antropologická dimenzia práce, lebo sa redukuje výlučne do trhovej funkcie, ktorá sa stáva prioritou, nerešpektujúcou princípy spoločného dobra, solidarity a subsidiarity.

Táto krátka reflexia zdôrazňuje jedno zo základných práv človeka, ktorým je právo na prácu⁵, ktorého realizácia spočíva proporcionálne na štáte, súkromnom sektore a na samotnom konkrétnom jednotlivcovi. Ak ide o štát tak sa jedná o stratégiu plánovania, právny a hospodársky systém. Nie je možné odstrániť nezamestnanosť v takom štáte kde sa nerešpektuje poslanie štátu, ktorým je realizácia spoločného dobra ako aj spravodlivý hospodársky poriadok stojaci na rešpektovaní súkromného vlastníctva. Je nevyhnutné, aby zodpovední činitelia brali do úvahy citlivú rovnováhu medzi hospodárskou slobodou a sociálnou zodpovednosťou za zamestnanosť, čiže za dobro človeka. Morálna požiadavka pracovať je i právom človeka, pričom tento problém sa stáva prioritným hlavne pre budúcnosť. V tejto oblasti jestvuje veľké nebezpečenstvo zneužívania sociálneho postavenia nezamestnaných, ktorí sú pod extrémnym tlakom, ktorý ich oberá o slobodu rozhodovania, vyjadrovania a iné základné ľudské práva.

Propagovaná idea trhového hospodárstva má svoje hranice, ktoré musia rešpektovať právo človeka na prácu. Keďže si človek prácou zaobstaráva materiálne dobrá, ktoré sú nevyhnutné pre život človeka, sú kresťania povinní vo svojom poslaní poukazovať na vzájomnú súvislosť medzi prácou a súkromným vlastníctvom a spoločenský život sa má konštituovať podľa tejto morálnej požiadavky. Hospodárstvo má teda naplňovať základné požiadavky vyplývajúce z morálnych princípov, v ktorých je obsiahnuté právo a povinnosť človeka pracovať a tak sa podieľať na integrálnom rozvoji seba i spoločnosti.

Je nutné sa angažovať za tieto práva človeka v oblasti hospodárstva, lebo antropologická koncepcia kresťanstva vidí predovšetkým každého konkrétného jednotlivca. Tento človek je osobou, ktorá má svoju ľudskú dôstojnosť v rozmere časnom i nadčasovom, pričom jej narušenie v jednej oblasti sa automaticky prejaví v inej oblasti v tomto prípade vo vzrastajúcej nezamestnanosti. Kresťania musia vidieť človeka v jeho celistvosti, aby dokázali skutočne zdôvodniť právo človeka na prácu a na druhej strane jeho povinnosť pracovať. Ekonomický a hospodársky život spoločnosti sa podľa teologickomorálneho pohľadu zameriava na dobro človeka, ktorým je integrálny rozvoj celej jeho ľudskej existencie.

⁵ Por. CA 48.

V teologickomorálnej reflexii o nezamestnanosti v hospodárskom živote človeka a spoločnosti je nutné pri riešení morálnej problematiky práce poukázať na skutočnosť, že práca je morálnou povinnosťou, ktorá má hlbokú teologickú a spoločenskú motiváciu⁶. Morálna povinnosť človeka pracovať je zakorenená v príkaze Stvoriteľa, kde človek skrze prácu realizuje seba a svoje človečenstvo, ale sa i podieľa na rozvoji blížneho, čiže národa, spoločnosti a celej ľudskej rodiny. Nezamestnanosť je realita, ktorá bráni človekovi, ktorý chce pracovať, aby sa podieľal na tomto rozvoji a degraduje človeka do nedôstojnej úlohy nepotrebného a anonymného jedinca, čo má deštruktívny vplyv na všetky oblasti jeho osobného života.

Teologickomorálny pohľad predkladá pred všetkých ľudí dobrej vôle celú oblasť hospodárskej činnosti človeka, v ktorej človek svojou prácou vyjadruje seba samého v kontexte jeho celoživotného povolania. Nezamestnanosť je dôkazom toho, že je nutné presadzovať také usporiadania hospodárstva a ekonomiky, ktoré budú rešpektovať podmetový a predmetový rozmer ľudskej práce. V teologickomorálnom koncepte práce sa neberie do úvahy len predmetový rozmer práce, čiže všetko to, čo človek svojou prácou vytvára, ale predovšetkým sa morálna teológia koncentruje na podmetový rozmer, ktorý vidí človeka. Kresťania vo svojom poslaní v hospodárstve majú zohľadňovať človeka, ktorý je niekým a skrze svoju prácu sa niekým stáva, čiže rozvíja svoju ľudskosť.

Táto teologickomorálna koncepcia je určujúcim morálnym imperatívom konania všetkých subjektov v hospodárstve, v ktorom človek prácou nepretvára iba materiálny svet, ale v personalistickom zmysle uskutočňuje seba samého. Hospodárstvo a ekonomika má teda umožňovať človekovi, aby sa čoraz viac stával človekom skrze svoju prácu.

Sociálne učenie cirkvi prezentuje primát človeka a morálnosti nad technikou, kde osoba človeka je najväčšou hodnotou v oblasti hospodárskej činnosti. V sociálnom učení cirkvi ide o poukázanie na solidárny a spoločenský rozmer práce človeka, ktorý vidí človeka pracujúceho spolu s inými ľuďmi a pre iných ľudí, čiže pre dobro svoje, dobro rodiny i národa ako aj celej spoločnosti a preto je nezamestnanosť hlboko nemorálnym javom. Je teda nevyhnutne potrebné smerovať k hospodárskemu systému, ktorý zohľadňuje ciele a potreby osoby človeka v jeho rodinnej dimenzii, v kontexte spoločného dobra národa a spoločnosti.

Takto sa môže stať zodpovedná angažovanosť v hospodárstve cestou k rozviazaniu páľčivej nezamestnanosti, ktorá stojí pred celým štátom špecificky pred osobami ktorým bola zverená moc spravovať v duchu služby tento štát a spoločnosť. Teda ide o problémy súvisiace s kapitálom a súkromným vlastníctvom v kontexte ich začlenenia do objektívneho morálneho poriadku. V sociálnom učení cirkvi sa poukazuje na objektívny poriadok hodnôt, ktorý jasne svedčí o tom, že bez správneho usporiadania sveta ľudskej práce a zamestnanosti nemožno hovoriť o akomkoľvek hospodársko-spooločenskom poriadku, ktorý by rešpektoval primát práce pred kapitálom alebo primát človeka pred prácou.

Je nevyhnutné opätovne prezentovať primát práce pred materiálnymi hodnotami a tak zhodnotiť podmetový rozmer práce človeka⁷ v hospodárstve, pretože práca je osobná, spoločenská, morálna a ekonomická aktivita človeka a naproti tomu je nezamestnanosť alienáciou ľudskej osoby.

Chce sa však i poukázať na morálnu hodnotu práce, ktorá nezáleží od jej druhu alebo od jej dočasných výsledkov. Každá práca má zmysel, ak spôsobuje vznik alebo rozmnožovanie morálnych hodnôt napomáhajúcich človekovi v rozvoji jeho osoby. To si však vyžaduje od subjektov angažujúcich sa v spoločnosti (i od kresťanských odborov), aby sa jednoznačne zasadili o prezentáciu morálnych noriem, ktoré majú univerzálnu platnosť a odvolávajú sa na teológiu stvorenia ako aj na príkaz rešpektovania morálneho požiadavku

⁶ Por. LE 16.

⁷ Por. LE 11 - 12.

odpočinku. Súčasný étos produkcie je v protiklade s kresťanským chápaním práce, ktorú je potrebné vidieť v kontexte celého života človeka.

Zoznam skratiek použitých dokumentov Magistéria:

CA - Ján Pavol II.: Encyklika *Centesimus annus*. Trnava 1997.

LE – Ján Pavol II. Encyklika *Laborem exercens* Trnava 1997.

MM - Ján XXIII. Encyklika „*Mater et magistra*“ . Trnava 1997.

PP - Pavol VI. Encyklika „*Populorum progresio*“ . Trnava 1997.

SRS - Ján Pavol II. Encyklika „*Sollicitudo rei socialis*“ . Trnava 1997.

IN: KRESŤANSKÝ ODBORÁR NR.4/2001, ROČNÍK III, ISSN 1335-4892 s.3-4.